

довідник. – К., 1998. – С. 131–133. 3. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів. 1897–1906. Українська студентська громада в Харкові і Революційна українська Партія (РУП). – Торонто, 1972. – С. 21. 4. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. – Том I / Упор. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. – К.: Сучасність, 1983. – С. 24–25. 5. Коллард Ю. Спогади юнацьких днів. 1897–1906... – С. 51–52. 6. Дорошенко В. Революційна українська партія. – Львів, 1921. – С. 111. 7. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. – Том I. – С. 74. 8. Міхновський М. З закордонної України // Політологія / За ред. О. Семківа. – Львів: Світ. – 1996. – С. 156. 9. Міхновський М. Самостійна Україна // Матеріали науково-практичної конференції до 100-річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 15. 10. Дорот І. Трансформації націоналістичної ідеології в першій половині ХХ ст. // Український історичний журнал. – К., 2001. – № 6. – С. 110. 11. Міхновський М. Самостійна Україна... – С. 19. 12. Шемет С. Микола Міхновський // Хлібороб України. – 1925. – Кн. 5. – С. 7. 13. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – Том I. – С. 78–79. 14. Франко І. Поза межами можливого: Збірник творів у 50-ти т. – К., 1986. – Том 45. – С. 285. 15. Декалог Миколи Міхновського // Політика і культура. – 2000. – № 2. – С. 45. 16. Єремів М. Полковник Коновалець на тлі української боротьби / В зб.: Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 147. 17. Крип'якевич І., Гнаткевич Б., Стефанів З. та ін. Історія Українського війська. – 4-е вид. – Львів: Світ, 1992. – С. 359. 18. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. – С. 131. 19. Трильовський К. З мого життя... (Уривок зі спогадів) / Гей, там на горі «Січ» іде!... Пропам'ятна книга «Січей» / Зібрав і упор. П. Трильовський. – Едмонтон, 1965. – С. 25. 20. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Т.1. – Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк: Укр. Вид., 1968. – С. 22–25. 21. Артюшенко Ю. Легія Українських Націоналістів / Євген Коновалець... – 1974. – С. 380. 22. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух: Історія та ідеї. – Дрогобич, 1994. – С. 55–56. 23. Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. – Б/м., 1955. – С. 24. 24. Вовканич С. Інформація, інтелект, нація. – Львів: ЄвроСвіт, 1999. – С. 42.

УДК 94(477)''1917''

Р.Д. Зінкевич

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних та соціальних наук

ПОЛІТИЧНА КОНФРОНТАЦІЯ ТА ЗБРОЙНА БОРОТЬБА В АРМІЯХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ТА РУМУНСЬКОГО ФРОНТІВ ПІСЛЯ ПРИХОДУ БІЛЬШОВИКІВ ДО ВЛАДИ (кінець 1917 – початок 1919 рр.)

© Зінкевич Р.Д., 2008

Розглянуто розвиток українського військового руху восени 1917 р. до приходу більшовиків до влади, його вплив на революційні процеси, що проходили у цей період в Україні.

Extension of the Ukrainian military movement before Bolsheviks came to power in the autumn of 1917 and its influence on the revolutionary processes taking place in Ukraine at that time have been considered.

Після Жовтневого більшовицького перевороту в Петрограді конфронтація між політичними силами в діючій армії переросла у відкритий збройний конфлікт. Це було пов'язано насамперед з докорінними відмінностями у політиці, яку проводили більшовики і Центральна Рада. Більшовики

вели ультраліву соціальну політику, яка часто переростала в демагогію, і стали на шлях відродження унітарної Російської держави. Під приводом встановлення диктатури пролетаріату вони хотіли взяти владу в свої руки, вважаючи себе єдиним легітимним урядом в колишній імперії. Українські політичні сили, і в тому числі Центральна Рада, не могли погодитися з такою політикою більшовиків, оскільки вони послідовно відстоювали демократизм і, реалізуючи свою федералістичну програму державотворення, безпосередньо змушені були зіштовхнутися з більшовицьким урядом. Дослідження цього питання в історичному, політичному та військовому аспектах має актуальне значення і на сьогоднішньому етапі розвитку Української держави.

Питаннями про збройний конфлікт між Раднаркомом і Центральною Радою в останні роки займалися такі українські дослідники, як Л. Гарчева, В. Голубко, В. Солдатенков, Т. Тищенко та ін. Незважаючи на це, в історичній науці ще не має чітко визначених причин конфлікту, наслідків і можливостей його уникнення. Це питання залишається дискусійним.

Конфронтація між політичними силами зачепила діючу армію. Одна з перших таких сутичок відбулася ще в листопаді під Вінницею, між більшовицьки налаштованими частинами Волинського полку і Українським стрілецьким дивізіоном 34-го армійського корпусу, що підпорядковувався Центральній Раді. Солдати Волинського корпусу були захоплені, обеззброєні, посаджені у вагони і вислані у Росію. Це саме було з солдатами, що несли охорону станції Козятин [1, с. 49].

Щоб зрозуміти суть подальших подій в Україні, потрібно хоча б коротко охарактеризувати взаємовідносини Генерального Секретаріату з тими політичними силами, які прийшли до влади у різних частинах Росії. Як свідчать документи, Центральна Рада в своїй політиці прагнула взяти на себе ініціативу створення загальноросійського уряду, який складався б, на її думку, з усіх політичних партій, включаючи більшовиків. У зв'язку з цим Генеральний Секретаріат почав переговори з цього питання з багатьма обласними урядами. Переговори йшли мляво. Фактично на його пропозицію щодо створення Центрального уряду відповів тільки Дон. У той час почався конфлікт між більшовицьким Раднаркомом і генералом Каледіним, що проголосив область Війська Донського незалежною від Петроградського Раднаркому територією. Отже, ведення переговорів з обласним урядом Дону, що не визнавав над собою уряду Раднаркому, автоматично ставило Центральну Раду в ряди її противників і ворогів. У зв'язку з цим більшовицький уряд звинувачував Центральну Раду у тому, що вона вступила у тайні переговори з генералом Каледіним і оголосив її контрреволюційною. У зв'язку з цим 30 листопада 1917 р. Генеральний Секретаріат УНР видав своє роз'яснення з цього питання. В цьому документі Центральна Рада офіційно оголосила про свій нейтралітет в конфлікті між Радою Народних Комісарів і генералом Каледіним [2, № 4]. Проте реально зберегти його було неможливо. Раднарком присвоїв собі право на загальноросійський уряд, тому позиція, зайнята по відношенню до нього Центральною Радою, була на його думку, антирадянською. Внаслідок цього відносини між обома сторонами стали дуже загострюватися. Особливо вони погіршились, коли Центральна Рада видала наказ своїм військам не пропускати більшовицькі частини на Дон. З формального погляду тут порушень не було, оскільки своїми діями вона забезпечувала проголошений нейтралітет УНР. За наказом Генерального Секретаріату були розібрані залізничні шляхи на кордоні з Росією, а також там зосередились українські військові частини. Без згоди Генерального Секретаріату заборонялося вивезення продуктів з України в Петроград і Москву, на Західний і Північний fronti.

У листопаді 1917 р. стало очевидним, що відносини між Радою Народних Комісарів і Центральною Радою поступово переростають у збройний конфлікт. В результаті 3 грудня 1917 р. більшовицький головнокомандувач Кириленко М.В. наказав заборонити українізацію армії, яка набула масового характеру [3, с. 129]. Вони повели шалену агітацію серед українців уже виділених частин війська. Настав час найбільшого розкладу української військової сили, що вже витворилась. Українські частини підпали під невгаваючу більшовицьку агітацію, яка не гребувала брехнею, обманом і демагогією.

У той час в тилу Південно-Західного фронту вже почалася відкрита боротьба між більшовицьки налаштованими частинами і військами Центральної Ради. В ніч з 29 листопада 1-ша українська сердюцька дивізія роззброїла більшовицькі частини Київського гарнізону, які готувалися до

повстання в Києві, завантажила їх у вагони і відправила до Москви. 30 листопада за наказом Центральної Ради були заарештовані більшовицькі ватажки на чолі з Л.Л. П'ятаковим, але пізніше вони були звільнені [4, с. 14; 5, с. 380]. Для поширення своєї агітації серед армій більшовики створювали спеціальні секції, які вели пропаганду серед солдатів тієї чи іншої національності. Так, наприклад, в Одесі діяла група “українських більшовиків”, що проводила роботу серед українськомовних частин [6, с. 62].

4 грудня 1917 р., згідно з наказом Генерального Секретаріату, генералу Д.Г. Щербачову передавалося командування Українським фронтом, який був створений на основі злиття Південно-Західного і Румунського фронтів. Сам же Д.Г. Щербачов, відповідно до наказу, підпорядковувався безпосередньо Українській Народній Республіці [7, ф.2126, оп.5, с.154, арк.464; 8. 6 грудня; 9, 6 грудня], хоча С. Петлюра вимагав, щоб війська Українського фронту підкорялися “наказам, що виходять від Військового Генерального Секретаріату”. Розпорядження Ставки і Верховного головнокомандувача вважались можливими виконувати лише після того, “якщо вони будуть схвалені Генеральним Секретаріатом Української Республіки” [2, № 23]. Усі накази революційної Ставки про виборні засади відмінялись [7, ф.2067, оп.1, с.3811, арк. 357]. Також Генеральний секретар військових справ С. Петлюра звернувся з відозвою до українського війська, в якій говорилося, що значна частина російського війська, що перебуває в Україні, не визнає Центральної Ради, що на Київ послано більшовицький полк. За наказом Секретаріату Військових Справ було роззброєно деякі більшовицькі відділи, що загрожували столиці України, і він закликав “...українських стати на сторожі прав Української Республіки, не давати ворожому нам військові переїздити по залізниці, боротися з погромами, грабіжниками” [8, 3 грудня]. Також С. Петлюра наказав не виконувати ніяких розпоряджень прапорщика Кириленка і його комісарів або більшовицьких комітетів [9, 1917 – 6 грудня].

Одним із перших дієвих заходів щодо організації оборони УНР стало рішення Генерального Секретаріату про припинення продовольчого постачання з України іншим фронтам за її межами. З 7 грудня продовольством забезпечувався лише Український фронт [3, с. 138].

Як бачимо з вищевикладених фактів, відносини між Центральною Радою і Радою Народних Комісарів з кінця листопада і, особливо, на початку грудня 1917 р. набували характеру відкритих збройних дій. У зв'язку з цим постало питання про їх взаємовідносини у цьому конфлікті, що почався.

4 грудня 1917 р. Раднарком пред'явив “Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради”. Він вимагав від Центральної Ради відмовитися від спроб дезорганізації фронту, не пропускати на Дон і Урал козачі частини, припинити роззброєння більшовицьких полків і гвардійських загонів, які грабували місцеве населення України, і негайно повернути відібрану їм зброю. Більшовицький Раднарком заявив, що у разі невиконання цих вимог, буде “вважати Раду у стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні” [10, 29 березня].

Для Центральної Ради такі умови “Ультиматуму” були несприйнятними, про що було заявлено нею у відповідь на ультиматум петроградського Раднаркому. Свою відмову вона мотивувала так: призупинка українзації війська означала б припинення створення своєї армії, а заборона пропуску козачих військ, які демобілізувалися і поверталися на Дон, поставило би її у стан війни з ними. Не погодилася Центральна Рада припинити роззброєння червоногвардійських загонів, посилаючись на те, що в протилежному випадку УНР як суверенна держава змушена була би утримувати на своїй території війська чужої держави, які порушують її закони і втручаються у внутрішні справи [11, с. 86].

Негативна відповідь на ультиматум формально означала, що Центральна Рада і Раднарком з 4 грудня 1917 р. знаходяться в стані війни, хоча офіційно більшовики війни не оголосили і це часто вносило дезорганізацію у війська, які підпорядковувалися Центральній Раді, вони не знали як себе поводити з більшовицькими військами, які наступали на Україну. Обидві сторони ще з більшою енергією розвернули агітацію серед солдатів, щоб перетягнути їх на свій бік в конфлікті, що розпалювався. У зверненні до військ Південно-Західного та Румунського фронтів від 5 грудня 1917 р. Генеральний Секретаріат звинуватив більшовицький уряд в дезорганізації фронту.

Тим часом на Румунському фронті почалася активна боротьба з більшовиками. В ніч з 3 на 4 грудня Д.Г. Щербачов арештував ревком Румунського фронту і передав владу українським комісарам – органу, що був сформований українськими політичними партіями і повинен був займатися створенням українських частин. Він діяв при Штабі фронту [7, ф. 2067, оп.1, с. 3870, арк. 57]. Проте більшовики знову організували ревком в Соколах. Д.Г. Щербачов пішов на переговори з ними. Він запропонував організувати нараду з представників українських комісарів і більшовиків. Під час наради більшовики були заарештовані, серед них і комісар Румунського фронту С.Г. Рошаль, що був направлений Раднаркомом. Українськими військами були захоплені усі штаби Румунського фронту, починаючи з полкових, корпусних, армійських, разом з усім технічним апаратом, телеграфом та радіотелеграфом. Війська Центральної Ради також захопили штаб Київського військового округу. Командувачем округу було призначено полковника Павленка.

На початку грудня загопи Центральної Ради стали відкрито роззброювати більшовицько налаштованих солдатів з фронту. На Південно-Західному фронті українське військо 3 грудня зайняло штаб округу, залізничну станцію і 9 автомобілів, які належали більшовикам [8, 6 грудня; 9, 1917 – 6 грудня]. Але над Центральною Радою нависла серйозна загроза захоплення її і Києва збільшовизованими військами. У кінці листопада – на початку грудня фронт покидає збільшовизований 2-й гвардійський корпус і йде на Київ, а більшовицький головнокомандувач прапорщик Кириленко наказав телеграмами Українському корпусу, яким командував генерал П. Скоропадський, йти на фронт. Скоропадський не підкоряється наказу і йде не на фронт, а боронить Київ і розташовує свої дві дивізії на залізничних лініях Жмеринка-Козятин і Шепетівка-Козятин-Христинівка-Вапнярка [12, с. 45–47]. 4 грудня корпус Скоропадського роззброює на станції Козятин шість ешелонів гвардійського збільшовизованого корпусу, що йшов на Київ проти Центральної Ради [9, 6 грудня]. 6 грудня українські частини в Білій Церкві роззброїли місцеві більшовицькі відділи, також був роззброєний відбірний відділ більшовиків з 250 осіб між Рівно і Шепетівкою [9, 1917 – 8 грудня]. Завдяки маневру корпусу генерала Скоропадського столиця була врятована від більшовиків.

З вищенаведеного матеріалу ми бачимо, що вже почалася відкрита збройна боротьба між військами Центральної Ради і більшовиками. 8 грудня більшовицький ревком армії звертається до війська з закликком виступити проти Центральної Ради [13, с. 75]. З 10 на 11 грудня українські частини захоплюють штаби IV, VI, VII армій Румунського фронту і XI армії Південно-Західного фронту [14, с. 221]. Проте Центральній Раді не вдалося захопити штаби VIII і Особливої армій. Збільшовизовані ревкоми цих армій почали першими активні військові дії проти неї [5, с. 495].

З метою ізоляції своїх солдатів від більшовицького впливу, 17 грудня С. Петлюра видає наказ, в якому пропонувалося усім великоросам-солдатам і офіцерам, що визнають Українську Народну Республіку і її уряд, виділитись з більшовицьких частин в особливі російські частини для несення служби на Українському фронті [7, ф.2067, оп. 1, с. 2927, арк. 24]. На початку грудня Військовий Секретаріат повідомив, що в найближчі дні буде виданий Статут про організацію армії на нових демократичних засадах, “маючи наміри рівності всіх військових чинів” [7, ф.2067, оп.1. с.3828, арк.320]. В частинах фронту почалося створення інститутів національних комісарів. Генеральний Секретаріат розпорядився, щоб всі військово-революційні комітети негайно передали їм свої повноваження [7, ф.2158, оп.2, с.248, арк.468].

Тим часом між більшовицько налаштованими частинами фронту і збройними формуваннями Центральної Ради продовжувалась відкрита боротьба. Активні військові дії між ними почались 7 грудня 1917 р., коли голова більшовицького ревкому Особливої армії Ю. Гусарський віддав наказ 1-му Туркестанському корпусу заарештувати корпусну українську раду і почати боротьбу з її військами в районі Здолбунова. Проте більшовицьким військам не вдалося захопити місто. 13 грудня збільшовизовані частини 1-го гвардійського корпусу, 2-га Фінляндська дивізія, 294-й Березенський полк і загопи Червоної армії за наказом ВРК VIII армії зайняли Жмеринку [15, с. 105]. Війська Центральної Ради намагалися блокувати фронтові частини, не дати їм можливості просуватися через Україну в тил. Більшовицькі частини Особливої і VII армій почали пряму збройну боротьбу з українськими частинами, що роташовувались в цьому районі.

15 грудня 1917 р. під керівництвом більшовиків, полки 19-ї дивізії 12-го армійського корпусу почали боротьбу з військами Центральної Ради в районі Кам'янець-Подільського. Вони захопили штаб корпусу в місті Жард'є, арештували командира корпусу генерала Аржієва, а також подільського комісара Центральної Ради Ступору [16, с. 117]. До збройної боротьби з нею закликав і ревком XI армії.

Активізувалася боротьба політичних сил і на Румунському фронті. Внаслідок демагогічної агітаційної роботи більшовиків солдати окремих частин все частіше стали висувати їх делегатами на наступний II з'їзд Румчероду. З'їзд проходив з 10 до 23 грудня в Одесі. Більшість делегатів з'їзду були більшовиками і в своїх виступах вони закликали солдатів до боротьби з Центральною Радою, генералом Д.Г. Щербачовим. З'їзд не визнав Центральної Ради і зажадав зміщення з посади головнокомандувача генерала Д.Г. Щербачова [5, с. 472].

На Румунському фронті військам Центральної Ради вдалося захопити штаб фронту в Могильові-Подільському, але проти них більшовики направили свої дивізії. Їм вдалося захопити штаб і 19 грудня ревком заявив, що всю владу в армії бере в свої руки [17, с. 90].

12 грудня у Харкові більшовики проголошують Українську Радянську Республіку. Проголошення це мало формальний характер і фактично було використане більшовиками для збройного втручання в Україну проти Центральної Ради і Української Народної Республіки.

З середини грудня 1917 р. і, особливо, з січня 1918 р. боротьба Центральної Ради з більшовиками досягла свого апогею. Її війська зайняли стратегічні пункти: Шепетівку, Здолбунів, Сарни і Коростень. Внаслідок цього збільшовизовані частини Особливої армії, які перейшли на бік більшовиків, опинилися в оточенні. Становище їх було настільки серйозним, що Ставка, в якій панували більшовики, перекинула в Особливу армію з півночі частини 21-го і 36-го армійських корпусів. Ці корпуси разом з бронемашинами вирушили з району Луниця в Білорусії на Калиновичі, щоб зайти в тил військам Центральної Ради і деблокувати Особливу армію. Фактично це була пряма військова інтервенція проти УНР. Війська Центральної Ради почали наступати через Сарни на Коростень і Шепетівку. Гайдамацькі загони на чолі з комісаром Центральної Ради Ангелом в ніч на 31 грудня напали на Рівне, де проходив з'їзд Південно-Західного фронту. Ними було заарештовано 40 делегатів з'їзду [16, с. 116]. Але 1 січня 1918 р. війська Центральної Ради змушені були покинути місто під натиском більшовицьких військ, що одержали підмогу. Більшовики підтягнули під Рівне бронепоезд і ешелон солдатів.

У грудні всередині самої Центральної Ради починає загострюватися політична боротьба, яка приводить до того, що 17 грудня на засіданні фракції українських соціал-демократів Центральної Ради Генеральний Секретар Військових Справ С. Петлюра заявляє, що за особистими мотивами він подає у відставку [8, 19 грудня]. На його місце був поставлений Микола Порш [18, с. 373]. 20 грудня 1917 р. Генеральний Військовий Секретаріат призначив полковника Ю. Капкана командувачем Українською армією для боротьби з військами Раднаркому. Йому ж було доручено формування загонів "вільного козацтва" в Києві [7, ф. 2067, оп. 1, с. 3811, арк. 514]. В кінці листопада Генеральне Секретарство Військових Справ постановило утворити Генеральний Військовий Штаб, на чолі якого було поставлено генерала Б. Боровського [19, 1917. 22 грудня]. Помічником Генерального Секретаря Військових Справ Генеральний Секретаріат призначив поручника В. Кедровського [19, 1918. 2 січня]. 1 січня 1918 р. законом Центральної Ради було утворено при Генеральному Секретаріату Військових Справ Комітет з демобілізації армії [2, № 7].

Також загострюються відносини між генералом П. Скоропадським і лідерами Центральної Ради. Помічаючи негативне ставлення до себе Генерального Секретаріату, Скоропадський 24 грудня іде у відставку і передає командування корпусом генералу Гадзюкові [12, с. 49]. Але дисципліна й боєздатність під впливом загального настрою й агітації більшовиків падали з кожним днем. Коли більшовики оголосили демобілізацію старої російської армії, солдати корпусу в середині січня змусили оголосити часткову демобілізацію в себе. У лютому корпус перестав існувати. Генеральний Секретаріат звернувся з відозвою до солдатів-українців, в якій звинуватив Раднарком у тому, що той довів Росію до

загубелі і тепер бажає цього Україні [7, ф. 2067, оп. 1, с. 3811, арк. 234]. Проте ініціатива до цього часу була втрачена. Вона перейшла в руки більшовиків.

Значні сили більшовики зосередили довкола Могилева-Подільського: 2-й кавалерійський корпус VII армії, 16-й Сибірський гірський артилерійський дивізіон, 48-й дивізіон, 2-й польовий артдивізіон VIII армії. Усі ці частини просувалися в напрямку Жмеринки, а далі на Київ для знищення Центральної Ради.

Генеральний Секретаріат гарячково намагався зміцнити свою владу над армією. На засіданні Малої Ради 3 січня 1918 р. розглядалося питання про формування загонів волонтерів. Для цього був розроблений спеціальний закон. Виступивши під час дискусії, Генеральний Військовий Секретар М. Порш зробив аналіз стану військ Центральної Ради. “Фактично, – сказав він, – армія вступила в стадію деморалізації. Солдати розбігаються. Люди втікають з фронту натовпами [9, 1918. – 5 січня]. З метою збереження армійського майна, він запропонував організувати наймані каральні загони [9, 1918. – 5 січня]. Помилкою М. Порша було те, що він видав наказ про скасування рангів, що ще більше призвело до руйнування армії [20, с.52]. Криза військового будівництва проявилася у тому, що на свої Збройні сили покластися вже було неможливо. Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко пізніше писав: “На наших очах “розклалися” найзавзятіші полки, що прибували з таким ентузіазмом до Києва, ... губили все своє завзяття, потім падали в апатію, в “нейтралітет” до більшовиків” [21, с. 156].

Отже, незважаючи на пишні фрази про “мільйони багнетів”, на розсилання наказів арміям та цілим фронтам, вища військова влада в Україні наприкінці 1917 р. фактично не мала у своєму розпорядженні ніякої реальної сили, крім відділів добровольців.

В середині січня 1918 р. Генеральний Секретаріат зробив відчайдушну спробу нейтралізувати вплив більшовиків на армію. Для цього 16 січня фронтова рада Південно-Західного фронту запровадила посаду Революційного головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту. Ним став поручник Кудря [7, ф.2067, оп.1, с.64, арк.2]. В своїх відозвах до війська він обіцяв провести до кінця демократизацію армії. Головну мету, яку він переслідував, – захистити армію від впливу більшовиків, показати, що Центральна Рада йде в авангарді революційного руху, демократизацію армії. Новий головнокомандувач взявся за демократизацію. Почався розпад частин армії фронту [7, ф. 2148, оп. 1, с. 12, арк. 140]. Це було потрібно Центральній Раді. Використовуючи втому солдатів від війни, що продовжувалася, вона хотіла швидше розформувати більшовицькі частини, вислати їх за межі України. Ревкоми VII і XI армій заявили, що не підпорядкуються йому [7, ф. 2131, оп. 1, с. 87, арк. 23; ф. 2148, оп. 1, с. 12, арк. 140].

У цей час боротьба між Центральною Радою і більшовиками переходить у свій завершальний етап. Зі сходу вона була затиснена військами більшовиків в складі червоних козаків, балтійських матросів та петроградських червоноармійців; з північного сходу через Бахмач на Київ рухалися частини 1-го мінського загону і московські червоноармійці. У тилу Центральної Ради стояли більшовицькі частини Південно-Західного і Румунського фронтів. Фактично вона залишилася без тилу. З заходу від Києва на Фастів продовжували наступати частини 2-го збільшовизованого гвардійського корпусу. На цьому відтинку були зосереджені дві українські дивізії під командуванням генерала П. Скоропадського. Незважаючи на те, що Центральній Раді вдалось придушити повстання більшовиків в Києві, становище її погіршувалось.

Київ опинився оточений ворожими силами. Більшовицькі війська все ближче і ближче підходили до Києва. Центральна Рада збирала рештки відданих їй сил, хоча до цього часу було “українізовано” 23 дивізії і в запіллі було 9 полків [22, с. 325]. Проте війська, що її захищали, втратили свою боєздатність. Вони були дезорганізовані, оскільки 9 січня після розпорядження більшовицького комісара Південно-Західного фронту Г.В. Разжигіна був відключений телефонний зв'язок. У ніч з 12 на 13 січня Генеральний Секретаріат на автомобілях змушений був покинути Київ і переїхати до Житомира. 22 січня більшовицькі війська під командуванням Муравйова підійшли до Києва і почали обстрілювати його з гармат. Рештки військ Центральної Ради в ніч на 27 січня покинули Київ. Після цього більшовики продовжили ліквідацію залишків військ Центральної Ради. Після захоплення Бердичева більшовицькі війська направились на Житомир.

Центральна Рада змушена була відступити до Володимира-Волинського, а решта її військ зосередилась в Коростені, звідки було вигнано більшовиків і завершено формування нового загону. Тим самим була забезпечена можливість перебування у місті Центральної Ради, також тут вона була під захистом австро-угорських військ.

Головним наслідком політичної конфронтації та збройної боротьби в армії була поразка УНР у війні з більшовиками. Пов'язано було це як з політичними, так із соціальними причинами діяльності українського уряду. Під тиском об'єктивних процесів, передусім агресії більшовиків, уряд УНР змушений був переглянути свою військову політику, яка була спрямована проти створення регулярних Збройних сил і розпочати побудову власної армії. Концепція федералізму, яку сповідувала більшість українських політиків, збанкрутувала. Усі ці політичні події, що відбувалися в Україні і недолугість уряду торкнулися і діючої армії. Фатальні помилки уряду призвели до масового проголошення нейтралітету українізованих частин фронту, а то й ворожих дій проти Центральної Ради в розпал російсько-української війни. Лише послідовними радикальними реформами Центральна Рада могла б утримати ініціативу у своїх руках, нейтралізувати більшовицьку агітацію, але цього вона не зробила. Ще однією причиною поразки у війні можна вважати перебування значної частини старої російської армії в Україні. Незважаючи на спроби уряду її нейтралізувати і вивести за межі території України, більшовики все таки використали її для розв'язання агресії проти УНР.

1. Порохівський Г. Спогади про 1-й Український корпус // Календар "Дніпро". – Львів, 1934. 2. Вісник Генерального Секретаріату УНР. – 1917. 3. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу. – Львів, 1997. 4. Прихода В. Симон Петлюра, Вождь Українського війська // Табор. – 1936. – № 28–29. 5. Великая Октябрьская социалистическая революция и победа Советской власти на Украине. Февраль 1917 г. – февраль 1918 г.: Хроника важнейших историко-партийных и революционных событий. – В 2-х ч. – К., 1977. – Ч.2. 6. Солдатенко В.Ф. До оцінки організації "українських більшовиків" // УІЖ. – 1989. – № 6. 7. Російський державний історичний архів. 8. Нова Рада. – 1917. 9. Робітнича газета. 10. Романчик О. Ультиматум: Хроніка одного конфлікту // Ленінська молодь. – 1990. 11. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1920 рр. – Т.2. 12. Скоропадський П. Спомини. – К., 1992. 13. Еремін К.Г. Солдатские версты. – М., 1960. 14. Голуб П.А. Солдатские массы Юго-Западного фронта в борьбе за власть Советов (март 1917 года – февраль 1918 года). – К., 1958. 15. Кичий И.В. Борьба за власть Советов на Правобережной Украине. – Львов, 1996. 16. Гарчав П.І. Червона Гвардія України в боротьбі за владу Рад. – К., 1983. 17. Військова діяльність більшовиків України в період підготовки і проведення Великого Жовтня. – К., 1964. 18. Дорошенко Д. Історія України. – 1917–1923. – У 2-х т. – Ужгород, 1932. – Т.1. 19. Народна воля. 20. Івасик В. Симон Петлюра – президент України. – Торонто, 1952. 21. Винниченко В. Відродження нації. – Київ–Відень, 1920. – Ч.2. 22. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1918 рр. – Торонто, 1970. – Т.1.